

Contra-terrorisme: een voortdurende afweging tussen korte en lange termijn

WIM HARDYNS^a
GERT VERMEULEN^b

Panopticon, 41 (2), 117-119
© 2020 Maklu | ISSN 0771-1409 | Maart 2020

- ^a Docent, Institute for International Research on Criminal Policy (IRCP), Vakgroep Criminologie, Strafrecht en Sociaal Recht, Universiteit Gent (corresp.: wim.hardyns@ugent.be)
- ^b Gewoon hoogleraar, Institute for International Research on Criminal Policy (IRCP), Vakgroep Criminologie, Strafrecht en Sociaal Recht, Universiteit Gent (corresp.: gert.vermeulen@ugent.be)

Een contra-terrorismebeleid draait om de vraag hoe we terreur in de toekomst kunnen voorkomen. Na elke opflakking van terreur klinkt de schreeuw om verdergaande strafbaarstellingen en meer bevoegdheden en capaciteit voor de veiligheidsdiensten steeds luider. Die vindt ook gehoor, bij beleidsmakers én bij een deel van de publieke opinie. Tegelijk overheerst bij de burger vooral realiteitszin, in het besef dat beveiligingsmaatregelen nooit een garantie kunnen bieden op absolute veiligheid. Hoe dient een contra-terrorismebeleid zich dan te ontwikkelen en hoe kan de maatschappij eraan bijdragen?

Op korte termijn, t.t.z. in de onmiddellijke nasleep van ingrijpende gebeurtenissen, zoals de aanslagen in Brussel, grijpt men vooral naar traditionele en nieuwe situationeel-preventieve maatregelen. Die zijn gericht op het verhogen van controle en het reduceren van de pleegkans. Het gaat daarbij vaak om technologische (bijv. meer camera's en detectoren) of bouwkundige maatregelen (bijv. betere afscherming van plaatsen waar veel mensen samenkomen). Zulke ad-hoc beveiligingsmaatregelen hebben evident hun plaats binnen een globaal veiligheidsbeleid. Alleen mag de menselijke factor niet worden veronachtzaamd. Er lijkt nog veel winst te boeken door in te zetten op het verhogen van *security awareness*, waarbij beveiligingspersoneel, werknemers, bezoekers, burgers enz. zich meer bewust worden van het belang van beveiligingsmaatregelen en er op dagdagelijkse basis correct en efficiënt mee leren omgaan. Situationele beveiliging kan daardoor een duurzamer vorm van controle worden, en technologische of bouwkundige preventiemaatregelen kunnen er (kosten)effectiever door worden.

Op langere termijn volstaat een loutere focus op situationeel-preventieve maatregelen niet. Voor beleidsmakers en praktijkwerkers blijft derhalve een belangrijke taak weggelegd op het vlak van uitwerking en uitvoering van sociaal-preventieve initiatieven, die inzetten op de oorzaken van radicalisering en het proces van radicalisering trachten te doorbreken. Religieus geïnspireerde vormen van radicalisering en radicalisme zijn complex en multifactorieel. Religie kan zeker de legitimatie vormen voor het aanvaarden en goedkeuren van het gebruik van geweld, maar ligt niet oorzakelijk ten grondslag aan radicaliseringsprocessen. Oorzakelijke factoren van radicalisering hebben vrijwel steeds te maken met vervreemding, met machteloosheid, met een groeiend wantrouwen tegenover het maatschappelijk sys-

teem van waarden en normen, kortom: met een negatief wereldbeeld. Die vervreemding ontstaat niet van vandaag op morgen, maar door een samenspel van negatieve individuele- en omgevingsfactoren die op een gegeven moment een proces van radicalisering naar gewelddadig extremisme op gang kunnen brengen. Mensen kunnen vervreemden door een toenemende ervaring van onrechtvaardigheid, of die nu reëel is, gepercipieerd of aangepaard (door rekruteerders of zgn. haatpredikers). Omgevingsfactoren zoals bijv. een gebrekkige sociale integratie thuis, op school of op het werk kunnen dat vervreemdingsproces in de hand werken. Sociaal-preventieve initiatieven beogen dat proces tegen te gaan en een proces van inclusie tot stand te brengen. Etiologisch wordt ook frequent geleund op deprivatietheorieën, gegeven de economisch achtergestelde wijken waarin gewelddadig extremisme gedijt. Ook al geldt economische achterstelling beslist als één van de triggers die een proces van vervreemding kunnen inleiden, oorzakelijk van groter belang blijkt de vaststelling dat er in bedoelde wijken doorgaans veel minder sociale cohesie heerst, er minder vertrouwen is onder de bewoners, en de informele sociale controle er beperkt is, of gebrekkig. Bewoners blijken er minder geneigd bij te dragen aan het verhogen van het welzijn en de veiligheid in de wijk. Laat dit nu net essentiële mechanismen zijn die een buffer kunnen vormen tegen het proces van vervreemding. Het opkrikken van de collectieve weerbaarheid in deze wijken vormt dan ook een belangrijke sociaal-preventieve uitdaging op langere termijn.

Een contra-terrorismebeleid moet dus rekening houden met velerlei aspecten, en inzetten op zowel het op korte termijn verhogen van beveiliging en controle als het op (middel)lange termijn vergroten van de individuele en sociale weerbaarheid van burgers. Het is essentieel om kritisch te blijven kijken naar dat brede spectrum aan maatregelen en strafbaarstellingen in de aanpak van terrorisme. Met dit themanummer geven we ruimte aan diverse perspectieven daarop, om het debat over een efficiënt contra-terrorismebeleid te blijven voeren.

In het eerste artikel van dit themanummer (*“Een fenomenologisch metakader voor het contra-terrorismebeleid”*) neemt Stéphanie DE COENSEL het strafrechtelijk ingrijpen in het proces van pre-radicalisering tot en met het stellen van terreurdaden onder de loep. Hiervoor ontwikkelt ze een metakader, gebaseerd op 28 bestaande modellen die dat proces in kaart brengen. Ze onderzoekt de legitimiteit van strafbaarstelling in een (zeer) vroeg stadium als onderdeel van een contra-terrorismebeleid.

Dat beleid dient ook rekening te houden met het gegeven dat terreurdaden vaak voorafgegaan worden door of gepaard gaan met andere criminele activiteiten. De mogelijke overlap tussen (georganiseerde) criminaliteit en terrorisme wordt vaak beschreven als de *crime-terror nexus*. De volgende twee artikelen gaan daarop in.

In het tweede artikel van dit themanummer (*“Liaisons dangereuses? De evolutie van de crime-terror nexus in kaart gebracht”*) inventariseren Sigrid RAETS en Jelle JANSSENS de bestaande literatuur en bieden ze een kritisch overzicht van wetenschappelijke denkpijlers inzake het verband tussen criminaliteit en terrorisme. Ze staan stil bij de vraag hoe en in welke mate de verhoudingen tussen misdaad- en terreurmilieus de voorbije twee decennia zijn geëvolueerd.

In het derde artikel van dit themanummer (*“Wat kunnen open bronnen ons leren over de crime-terror nexus in België”*) ontleden Wim HARDYNS, Thom SNAPHAAN en Jonas DIEUSSAERT verder de link tussen criminaliteit en terrorisme door het profiel van Belgische jihadisten in kaart te brengen. Ze verzamelden daarvoor publiek beschikbare informatie over voor terrorisme-gerelateerde feiten veroordeelde individuen met Belgische nationaliteit. De auteurs

kijken met een kritisch-methodologische bril naar de beschikbare informatie en reflecteren over hoe de *crime-terror nexus* in de toekomst beter kan worden bestudeerd.

In het vierde en laatste artikel (“*De politionele aanpak van terrorisme: voorbij de keuze tussen control en consent*”) stelt Jeroen MAESSCHALCK een typologie van vier benaderingen voor waaruit de politie kan putten bij de aanpak van terrorisme, kritisch gekaderd tegen de achtergrond van bredere politiebeleidstheorieën.

In dit themanummer zijn op initiatief van de deelredacties Penologie & Victimologie en Maatschappelijke dienstverlening ook vier rubriekteksten opgenomen die verband houden met het thema van extremisme, radicalisering en terrorisme.

In een eerste rubriektekst belichten Nico BRASPENNING en Hanne JANSEN de aanpak van geradicaliseerde gedetineerden vanuit het perspectief van de Centrale Psychosociale Dienst Extremisme (CPSDex) van het Directoraat-generaal Penitentiaire Inrichtingen (DGEPI). Deze dienst werd medio 2015 opgericht in aansluiting bij het Actieplan ‘Aanpak van radicalisering in gevangenen’ van de minister van Justitie van 11 maart 2015. Haar taken, waarvan er een aantal in deze bijdrage worden beschreven, bevatten onder meer het ondersteunen en superviseren van de lokale PSD-medewerkers in hun opvolging van en adviesverlening in dossiers van geradicaliseerde gedetineerden, het mee uitvoeren van screening in functie van plaatsing op een bepaalde afdeling, en het verlenen van andere adviezen ten aanzien van de Regionale Directie en/of de directeur-generaal in het kader van het detentiebeheer.

In een tweede rubriektekst gaan Hilde VERHOEVEN en Werner VANHOUT nader in op de gedeelde verantwoordelijkheid van Justitie (DGEPI) en de Vlaamse Gemeenschap (Departement Welzijn, Volksgezondheid en Gezin van de Vlaamse Gemeenschap – Afdeling Welzijn en Samenleving en Afdeling Justitiehuisen) met betrekking tot de aanpak van radicalisering in de gevangenen. Zij belichten initiatieven die werden genomen in functie van de ontwikkeling van een gemeenschappelijke visie ter zake. Het resultaat ervan (adviesrapport van een werkgroep) is intussen ook de insteek geworden om eerder gemaakte samenwerkingsafspraken te verfijnen en nieuwe afspraken concreet vorm te geven, onder andere in het kader van het casusoverleg en afspraken rond het delen van informatie.

In een derde rubriektekst geven Stef DECOENE, Wim HARDYNS, Lana DE PELECIJN, Jelle JANSSENS en Ivo AERTSEN de belangrijkste resultaten en aanbevelingen mee van hun onderzoek naar de *disengagement*-trajecten voor geradicaliseerde gedetineerden en de werking van de daartoe aangestelde consultants, die de andere Vlaamse trajectbegeleiders in detentie moeten bijstaan. Dit onderzoek werd uitgevoerd tussen 1 september 2017 en 31 augustus 2018, in opdracht van het Steunpunt Welzijn, Volksgezondheid en Gezin.

In een vierde rubriektekst stellen Bart Claes, Nanne Vosters en Janine Janssen het WayOut project voor. Het betreft een Europees project dat loopt tot eind 2020 en dat zich onder andere als doel stelt bestaande exit-programma’s te evalueren en goede praktijken te bundelen in een geïntegreerd programma. Het project richt zich primair tot het gevangeniswezen, de reclassering en het forensisch welzijnswerk, maar ook tot andere organisaties die rechtstreeks of onrechtstreeks betrokken zijn bij de re-integratie van geradicaliseerde (ex-)gedetineerden.

Buiten het domein van dit themanummer zijn verder nog twee rubriekteksten, één van de deelredactie Maatschappelijke dienstverlening en één van de deelredactie Criminografie en Methodologie, en twee boekbesprekingen terug te vinden.